

Maaseutuarkeologia paikallismuseon toimenkuvassa

Hilkka Oksala

Johdanto

”Hyvää museota johdetaan niin, että resurssit palvelevat tehokkaasti tavoitteita...”. (Kallio 2007: 107).

Arkeologia muiden kulttuuritieteiden rinnalla kuuluu keskeisesti museon käsitteisiin, kun yhdistävänä eettisenä tehtävänä on alakohtaisen kulttuuriperinnön tallentaminen (dokumentaatio, tunnistaminen ja kuvailu, kerääminen, valikointi), säilyttäminen, hoitaminen ja suojeleminen, tutkiminen ja julkinen esittely eri tavoin. (Ks. esim. SAA 1996; ICOM 2005). Näitä tehtäviä ohjataan myös lainsäädännöllä. (Esim. Muinaismuistolaki 1962; Museolaki 1992; Perustuslaki 1999: 20§; ks. myös Vilkuna 2007: 34–37). Yhteisöllisesti vastuullinen kulttuuriperinnön vaaliminen vaatii ammatillisuutta. Pienten paikallismuseoiden maallikkohallinnoissa tätä ei aina ymmärretä, koska monien museoiden perustamisen taustalla on usein ollut ”pelkkä” harrastustoiminta. Silti pienillekin maaseutumuseoille on pitkälti asetettu samat tehtävät kuin suurille yksiköille – ero on vain mittakaava ja ruohonjuuritasolla määritetty paikallinen erityisisältö (vrt. Pihlman 2007: 223.) Toisaalta voidaan kyseenalaistaa se, missä määrin museolain kriteerit täyttämätön paikalliskokoelma lopulta todella on museo (vrt. Kostet 2007: 94; af Hällström 2007: 12–13). Ammatillisesti

hoidetuille kohteillehan lain voidaan ajatella antavan suuremman olemassaolon turvan. Ohessa esittelen erään pohjoisen pienmuseon painotuksia. Kriittisenä kysymyksenä on vaikuttaminen paikallisiin päättäjiin jatkuvan resurssipulan purkamiseksi.

Paikallinen kotiseutumuseo arkeologin työympäristönä

Kolarin kunnan omistama kotiseutumuseo (kuva 1.) on ulkoisesti tyypillinen suomalaista maatalousidylliä kuvaava paikallismuseo, jonka ytimenä on kuntalaisten lahjoittama kulttuurihistoriallinen rakennuskanta ja esinekokoelma ulottuen ajassa 1700-luvun jälkipuolelta 1900-luvun jälkipuolelle. Arkeologin silmin kokoelma on siis lähihistoriallinen.

Museon toimintasääntö on vuodelta 1986, silloisen kulttuurilautakunnan puheenjohtajan ja sihteerin, ts. poliittisten luottamushenkilöiden hyväksymä ja allekirjoittama. Toimintasäännön alkuperäinen sisältö on lyhyesti seuraavanlainen. Useimmat peräpohjalaista tyyliä edustavat rakennukset on siirretty kunnan omistaman, Lapin sodassa poltetun maatilan entiseen pihapiiriin. Kokoelma pyrkii kuvaamaan paikkakunnan omaleimaisuutta maailmansotien väliseltä ajalta. Painopiste on historiallisen ja kansatieteellisen aineiston

Kuva 1. Kolarin kunnan ulkomuseon silhuetti muinaispolulta nähtynä (Kuva: Kolarin kunnan kotiseutumuseon kuva-arkisto/H. Oksala).

keruussa, tallennuksessa, tutkimisessa ja esitelyssä yleisölle näyttelyiden, opetuksen ja julkaisujen muodossa. Tehtävänä on paikallisen museotoimen kehittäminen yhteistyössä ”museaalisten” viranomaisten, järjestöjen ja matkailuyrittäjien kanssa. Museota pidetään avoimena kesäkuukausina, eikä se saa tuottaa taloudellista voittoa. (Toimintasääntö 1986.)

Museovastuuseen kutsuttiin 1990-luvun loppulla arkeologi. Toimintasäännössä arkeologiaan viittaavat etäisesti maininnat muidenkin aikakausien sisällyttämisestä toimintaan sekä huolehtiminen ”esineellisestä” kulttuuri- ja luonnonperinnöstä. Selkeä maininta arkeologiasta museon toimenkuvassa puuttuu ehkä siksi, että tekstin laatineille maalikoille arkeologia käsitteenä on ollut lähes tuntematon. Huomattakoon, että ulkomuseo rakennuksineen itse asiassa sijaitsee lähihistoriallisella muinaisjäännösalueella. Tätä asiaa ei ollut oivallettu ennen 1990-luvun loppuvaihetta. Museon vuosittain määrääkainen amanuessi on pyrkinyt 2000-luvulla maakuntamuseoon tukeutuen nostamaan keskustelua toimintasäännön ajantasaistamisesta. Toimenkuvan muutosesitykseen on sisällytetty arkeologisen toiminnan luonteen

selkiyttäminen kunnallisen kotiseutumuseon tehtäväkentässä.

Museon hallinto – ongelmat ja haasteet

Kotiseutumuseo kuuluu sivistyslautakunnan ja -toimen alaisuuteen (kuva 2). Ylimmässä virkavastuussa osastopäällikkönä on sivistystoimenjohtaja. Koulu-, nuoris- ja urheilutoimien sekä kansalaisopiston lisäksi osastoon kuuluu kulttuuritoimi, johon sisältyy kirjasto ja museo. Kulttuuritointa johtaa kirjastotoimen johtaja, joka on museon lähin esimies. Hän päättää mm. museon talousresursseista. Viime vuosina kirjasto- ja kulttuuritoimesta on vastannut väliaikainen johtaja, joka koulutukseltaan on (ei-akateeminen) kirjastovirkailija. Museotyötä ohjaa ammatillisesti Tornionlaakson maakuntamuseon aluetutkija. Kolarin kotiseutumuseo on Suomen kotiseutuliiton jäsen – resurssien ei ole katsottu riittävän Museoliiton jäsenmaksuun.

Kirjastotoimen johtaja palkkaa vuosittain museon hoitajaksi kokoelma- ja näyttelyvastuuseen amanuessin aukiolosesonkia varten.

Kuva 2. Kolarin kunnan kotiseutumuseon hallintokaavio (Kuva: H. Oksala).

Vuodesta 1998 lähtien työjaksot ovat kestäneet 2–6 kk. Näyttelykaudelle palkataan lisäksi työvoimatoimiston esittämä paikallinen, vuosittain vaihtuva museoapulainen. Merkittävään työpanokseen tuovat myös 1–4 yläasteen tai lukion oppilaan kahden viikon työjaksot, joista ensimmäiset sijoittuvat kesänäyttelyn rakentamisvaiheeseen. Museolla on ympärivuotinen osa-aikainen kiinteistönhoitaja. Viitenä viime vuotena on Museoviraston myöntämällä rahoituksella palkattu museologian opiskelija 1–1,5 kuukaudeksi kokoelman ja sen luetteloinnin digitalisointitehtävään (kuva 3).

Suurin ongelma on museotoiminnan osavuotisuus ja -aikaisuus, joka tukee virheellistä kuvaa ulospäin museotyön yhteisöllisestä tarpeellisuudesta. Lisäksi osa-aikaisuus estää

pitkäjänteisen ja täysipainoisen kehittämis- ja suunnittelutyön sekä museon toimenkuvan kokonaisvaltaisen toteutumisen. Tilanne asettaa työntekijät eriarvoiseen asemaan kunnan muuhun henkilöstöön nähden sekä kuvastaa työnantajatahon asennetta kulttuurityöltä odotettavaan laatuun ja ammatillisuuteen. Osa-aikaisuus heijastaa työnantajatahon toivetta muuttumattomasta maailmasta, jota museo saa edustaa myös työympäristönä. Lisäksi maallikkohallinto ja -johto tekevät joskus täysin virheellisiin käsityksiin perustuvia museota koskevia päätöksiä, jotka ovat peräti haitallisia kokoelman säilymisen ja hoidon kannalta.

Arvoisa Suomen arkeologisen seura ry:n jäsenistö saa nyt toimia testiryhmänä oheisille museotyön perusteille, joita on aiemmin esitelty Kolarin kunnanhallitukselle (Oksala 2007; ks. myös 2008a). Ammatillista testiyleisöä varten perusteita on pyritty tiukentamaan entisestään. Tavoitteena on esittää humanistisen, kuten arkeologisen museo- ja

Kuva 3. Kolmella viime kaudella digitoija on ollut arkeologian pääaineopiskelija, kun valinta on suoritettu mm. hakijoiden edustamien pääaineiden enemmistön perusteella. Kuvassa Saija Pietiläinen (Kuva: Kolarin kunnan kotiseutumuseon kuva-arkisto/H. Oksala).

kulttuuriryön yleinen välttämättömyys yhteiskunnan joka tasolla. Pyydän teitä kuvittellamaan itsenne kunnanjohtajiksi sekä kuntien luottamuselinten jäseniksi eli paikallistason päättäjiksi. Pyydän kommenttejanne esim. loppukeskustelun yhteydessä.

Arkeologisen museotyön perustelut päättäjille

Menneisyyskokemusta voidaan pitää ihmiselle lajityypillisenä ominaisuutena, joka kuitenkin vaihtelee yksilöittäin, yhteisöittäin ja kulttuureittain. Tiedontarve voidaan ymmärtää ihmisen sivistyksellisenä perustarpeena, johon liittyy myös inhimillisiä oikeuksia ja velvollisuuksia. Museon tehtävä on palvella erilaisia ihmisyyhteisöjä, yhteiskuntaa ja yksilöitä heidän etsiessään tietoa menneisyydestä.

Ihmisen menneisyyttä koskevan tiedon on osoitettu liittyvän voimakkaasti yksilön tai yhteisön identiteettiin eli itsetuntemukseen ja kulttuuritietoisuuteen osana laajempaa maailmankuvaa ja olemassaolon kokonaisuutta – eksistenssiä. Museo palvelee ihmisen henkisiä tarpeita, jotka liittyvät menneisyydestä saavutettavissa olevaan tietoon. Merkityksellinen tieto voi välittyä jopa tunteiden kautta. Museon tuottamat elämykset, oivallukset, luovat kokemukset ja merkitykset ovat luonteeltaan kognitiivisia eli älyllisiä, emotionaalisia ja siten psykologisia. Menneisyyttä koskevalla tiedolla, sen tarjonnalla ja saavutettavuudella on selvä yhteys ihmisen hyvinvointiin. Museoiden rooli olisikin ymmärrettävä peräti kansan- ja mielenterveyttä edistävänä, eheyttävänä, voimaannuttavana sekä yhteisöllisyyttä tukevana toimintana. (Vrt. Kallio 2007: 121). ”Museot - - vahvistavat - - väestön ymmärrystä kulttuurista, ympäristöstä ja” menneisyydestä. Perinnön ja ”kulttuurien tuntemus lisäävät vakautta ja suvaitsevuutta” yhteisötasolla. (Siteeraukset Karvonen ym. 2007: 6). Tällaisen virikkeellisyuden tekee mahdolliseksi museon ensim-

Kuva 4. Historiallista esineistöä Kolarin kotiseutumuseon kesänäyttelyssä: ovinurkkausasetelma ”lähdon tunnelmaa” (Kuva: Kolarin kunnan kotiseutumuseon kuvaarkisto/H. Oksala).

mäinen tehtävä, joka on menneisyyttä koskevan tiedon säilyttäminen.

Kulttuuriperintö on menneisyyden todistusaineistoa, johon sitä koskeva tieto sisältyy. Museoissa se tyypillisimmillään koostuu esineistä, jotka ovat olleet aikanaan todellisessa käytössä. (Kuva 4.). Muita kulttuuriperinnön muotoja ovat henkinen ja suullinen, myös taiteellinen perinne, arkistoihin ja kirjastoihin tallennettu kirjallinen aineisto sekä kulttuurimaisemat, jotka sisältävät näkyvien vanhojen rakennusten, rakennelmien, rakenteiden ja liikennereittien lisäksi maatuneita ja umpeenkasvaneita arkeologisia muinaisjäännöksiä, tai kulttuurikasvillisuutta, perinnebiotooppeja mm. peltojen ja laidunten muodossa. Kulttuuriperintöön kuuluvat myös vanhat eläinlajit ja jopa koskemattomilta vaikuttavat luon-

nonmaisemat, jotka ovat kuuluneet väestöjen kokemuspiiriin nimettyinä paikkoina ammoisista ajoista lähtien yhdistäen meitä ja edesmenneitä, tuntemattomia sukupolvia toisiinsa. (Vrt. Vilkuna 2007: 37–40). (Kuva 5.)

Onkin pohdittava sitä, mihin todella tarvitsemme kulttuuriperintöä? Tarvitsemme tietoa menneisyydestä kauppatavaraksi vai elääksemme ihmisinä maailmassa? Väitän, että kaikki ihmisryhmät, eivät pelkästään alan ammattilaiset tai erityisharrastajat, tarvitsevat – ainakin joskus – tietoa tai tietoisuutta kulttuuriperinnöstä sen pienimmästäkin hitusesta lähtien.

Säilyttämisen lisäksi museoiden tehtävä on vastata osa-alueidensa kulttuuria ja menneisyyttä koskevan tiedon tallennuksesta, tutkimisesta, tuottamisesta ja esittelystä eli julkaisemisesta ja viestinnästä. Paikallistasollakin tarvitaan menneisyyttä koskevaa tietoa nimenomaan tulevaisuutta koskevassa päätöksenteossa, kuten erityisesti yhdyskunta-, maankäyttö- ja kaavoitus suunnittelussa tai maisemanhoidossa, matkailukäytössä tai käsityö- ja luontaiselinkeinojen kehittämisessä paikallisperinteen tuntemuksen pohjalta puhumattakaan nuorten tiede-/luovuus-/kulttuuri-/ympäristö-/media- ja perinnekasvatuksesta. Museon mahdollisuus vai-

kuttaa myönteisesti kuntatalouden kestäväan tasapainoon olisi tunnustettava, sillä ”kulttuuripalvelujen verkosto on alueellinen vetovoimatekijä”. Museot voivat olla osallisia innovaatioihin ja osaamiseen perustuvassa julkisten palvelujen tuottamisessa ja kilpailukyvyyn ylläpitämisessä.

Museon arvot perustuvat kulttuurin tuntemiseen pohjautuvaan sivistykseen sekä kulttuuri- ja luonnonperinnön arvostuksen lisäämiseen. Museon tuottamien palveluiden ja tiedon tulee olla tasavertaisesti ihmisten saavutettavissa. (Karvonen ym. 2007: 11, 15, 17; vrt. Kallio 2007: 121).

Museolla on vastuu paikkakunnasta ulospäin välittyvän tiedon laadusta ja sisällöstä, joiden ohjaimena omien kokoelmien lisäksi toimii koko alueen maisemaperintö em. perinteenlajien (aineellinen, henkinen, suullinen, kirjallinen) ohella. Paikallismuseoiden tehtävä on tunnistaa alueeseensa liittyvät erityiset kulttuuripiirteet, jotta niitä koskeva tiedonvälitys onnistuu. Paikalliskulttuuri profiloii museon toimintaa ja sisältöjä, joiden laajempiakin kytkentöjä on tuotava esiin. Kulttuuriperinnön säilyttämiseen tarvitaan hallinnon kehittämistä, tallennukseen tiedonhallintajärjestelmiä, tutkimukseen tiedekommunikaatiota, julkistamiseen kirjoittamista, raportointia,

Kuva 5. Paikallismaisemaa Kuertunturilta kohti Äkäslompola ja Yllästunturia (Kuva: Kolarin kunnan kotiseutumuseon kuva-arkisto/H. Oksala).

näyttelyitä ja mediaa kaikkineen sekä oppimiseen oivaltavia elämyksiä. Näiden tehtävän toteuttaminen vaatii resursseja, kuten amatillista osaamista.

Tietyn ongelman muodostaa yleisön museotyötä koskevien uskomusten ja toiveiden sekä ammattilaisten edustamien näkemysten väliset erot, jos yleisö nähdään henkilökuntaa velvoittavassa työnantajaroolissa. Yleisöhän odottaa museolta usein nostalgista idyllisyyttä, viihteellisyyttä, jopa kaupallisuutta tai vähintään markkinahenkisyyttä. Varsinkin jälkimmäiset piirteet voivat kuitenkin hämähäyttää museon tärkeintä sivistystehtävää, eli kulttuuriperinnön ja sen säilyttämisen merkitysten syvällistä ymmärtämistä. Museon kuuluu tuoda esiin myös tuskallista ja joskus tietoisestikin kätkeytyä menneisyyttä, joka voi nostaa esiin jopa yhteisöllisiä traumoja. (Vrt. Viikuna 2007: 21; Kos 2008; MacDonald 2008; Yerkovich 2008). Esim. Kolarissa tällaisia näyttävät monille olleen lappalaisuus, niukkuus ja kommunismi. Maallikoilla on joskus taipumus rakentaa menneisyydestä ideaaleja, jollaisina Kolarissa koetaan monissa tapauksissa alun perin ulkopuolisesta paineesta syntyneet kulttuuripiirteet, kuten talonpoikaisuus ja maatalous, kaivosteollisuus ja metsätalous (jätkä- tai ”kulkumies”-romantiikka) sekä valtionraja ja siihen liittynyt seikkailunhohtoinen salakuljettaminen

eli joppaaminen vielä toisen maailmansodan jälkeen. Myös lestadiolaisuus on nostettu tällaiseksi ihannoiduksi perinneilmiöksi, osaksi matkailumarkkinointia.

Museon painopistealueet

Museo tukee ja avaa paikalliskulttuurin tuntemusta menneisyyden näkökulmasta. Esim. Kolaria luonnehtii pohjoinen sijainti suurten rajajokien varsilla sekä alavan metsä-, järvi- ja aapasuomaiseman kohoaminen vaara- ja tunturiseuduksi. Nämä ovat vuosituhansien aikana vaikuttaneet kulttuuriin, aina esihistorian pyytäjästä metsäsaamelaisiin poronhoitajiin, etelän eränkävijöihin, Tornion pirkkalaisiin ja historiallisen ajan karjanhoitajiin ja pienviljelijöihin, miilun- ja tervanpolttajiin, kyläseppiin sekä metsä- ja kaivostyöväkeen. Nämä elinkeinot edelleen kätkeytyvät jäljellä olevaan kulttuurimaisemaan ja sen sisältöön, jonka hoito tulisi virallisesti liittää paikallismuseon toimenkuvaan. Kolarin kunnallista museota on mm. kokoelman luonteen perusteella pyritty suuntaamaan erityisesti, mutta tähän mennessä väljäkösti sotia edeltävien esiteollisten vaiheiden maa- ja rajaseutukulttuuriin. Mitä tämä voisi merkitä arkeologisen kehittämisen kannalta, kun arkeologian voidaan katsoa erityisen hyvin tukevan museoiden viimeaikaista suuntausta ympäristöti-

Kuva 6. Myös kesällä 2008 toteutettu matka Ruotsin Pajalan Kiuhtisjärven kulttuuripolulle sai yllättävän suosion peräti kahdeksan osallistujan voimalla (Kuva: Siv Rasmussen).

etoisuuteen ja –kasvatukseen? (Vrt. Kinanen 2007, erityisesti Pihlman, Rönkkö ja Vilkuna).

Arkeologiset tapahtumat

Kolarin kotiseutumuseolla 2000-luvulla toteutettuja arkeologisia yleisötapahtumia ovat olleet mm. paikkakunnan kenttätöistä kerrotut pienoisnäyttelyt (2002, 2007, 2009) ja kotiseuturetket, joihin on liitetty sekä arkeologisia että kulttuurihistoriallisia kohteita. Retkeilyohjelmat tosin jouduttiin keskeyttämään muutamaksi vuodeksi osallistujien puutteessa 2000-luvun puolivälissä. Viimeksi Hannukaisen kylän Saivolammen muinaismaisemaan tutustui ohjatusti runsaat 30 alasteen oppilasta valtakunnallisten Arkeologian päivien yhteydessä syyskuussa 2009. (Kuva 6.)

Ulkomuseoalueen historiallisessa piha-

piirissä ohjattiin pintapoimintaa ja löytöjen tallennusta vuoden 2003 lastentapahtuman yhteydessä, johon osallistui kokonaisia perheitäkin. Tontin löydöstöä, joka on pääasiassa syntynyt Lapin Sodassa alkuperäisen rakennuskannan palamisen yhteydessä, on luetteloitu 2000-luvun jälkipuolella, jolloin museon luetteloon on avattu oma luokka arkeologiselle aineistolle.

Museojulkaisuksi kaavailtu Saajo-sarja aloitettiin 2004, ensimmäisenä aiheenaan Kolarin arkeologinen muinaisuus. Tähän mennessä on ilmestynyt kaksi ulkoisesti hyvin erilaista osaa, joista jälkimmäinen on kylähistoriakirja. (Oksala 2004; 2008 b).

Muinaispolun raivaaminen museon lähimetsikköön Museoviraston hoitoyksikön ohjauksessa 2005 ja siihen liitetty osallistuminen Arkeologian päiviin avajaisten muodossa oli yleisömenestys. (Kuva 7). Seuraavana vu-

Kuva 7 a-c. Muinaispolun peltoröykkiö (ylh. vas.), riihileipomon pohja (alh.) sekä tervahauta (ylh. oik.) (Kuvat: Teija Tiitinen).

onna kokeellisen arkeologian tapahtumaan, kivityökälujen valmistuskokeiluun, ei saatu yhtään osallistujaa. Edelleen Tirroniemen leirikeskukseen kenttätutkimusviikolle 2006 (kartoitusta, pintapoimintaa, koekuopitusta) ei tullut yhtään vapaaehtoista apulaista. (Kuva 8.) Ruotsin Pajalan Kangosen mesoliittisesta asuinpaikasta pidetty vierailuluento (Carina Bennerhag ja Olof Östlund Norrbotenin museosta) saman vuoden syksyllä sen sijaan tavoitti kymmenen kuulijaa, joista puolet oli Pajalasta.

Kohtuulliset osallistujamäärät saavutetaan miltei ainoastaan niissä tapahtumissa, joista ilmoitetaan maakuntaradiossa. Paikallislehtien ennakkoilmoitukset eivät useinkaan riitä. Pajalan väkeä tavoitettiin Internetin kyläisivuille lähetettyjen ilmoitusten kautta.

Kuva 8. Tirroniemen leirikeskukseen kenttätutkimusviikolla löytynyt kvartsikärki in situ (Kuva: Kolarin kunnan kotiseutumuseon kuva-arkisto/H. Oksala).

Arkeologinen tulevaisuus?

Paikallismuseolla tulisi olla asiantuntijarooli kunnallisessa kulttuuriperintöhallinnossa. Museoammattillisen henkilökunnan tulisi ottaa virallisesti kantaa varsinkin maisemallisen perinnön säilyttämisen ja hoidon puolesta kaavoitus- ja maankäyttötapauksissa. Nykyisellään paikalliset hallintoviranomaiset eivät näissä asioissa ole missään yhteydessä kunnalliseen museoon. Museolta puuttuu tun-

nustettu asiantuntijuus omassa yhteisössään. Samalla osallisuus ja vuorovaikutteisuus demokraattisessa päätöksenteossa jäivät jopa kokonaan toteutumatta. (Vrt. Pihlman 2007: 226).

On selvää, että varsinkin harvaan asutuilla alueilla esiintyy tarvetta nykyistä tiheämpään ammatillisesti hoidettujen paikallismuseoiden verkostoon. Yleisten kulttuurihistoriallisten museoiden työparien tulisi muodostua historioitsijasta/kansatieteilijästä ja arkeologista, jonka panosta tarvitaan nimenomaan kulttuurimaiseman hoito- ja suojelutehtävässä. Vielä nykyaikanakin tämä työ jää jatkuvasti riittämättömäksi. Osoituksina arkeologisesta työtarpeesta ovat vuosittaiset maastohavainnot maankäytön uhkaamista tai jo tuhoamista muinaisjäänneksistä, jotka voivat olla sekä tunnettuja että ennestään tuntemattomina paljastuneita uusia kohteita. Tiedämmehän, että vain arkeologit saavat erityiskoulutuksen ammattieettiseen vastuuseen juuri arkeologisesta kulttuuriperinnöstä maaperässämme.

Ammatillisten paikallismuseoiden ja niiden henkilöstöjen tulisi entistä tietoisemmin toimia linkkeinä muiden alan hallintoelinten ja päätöksentekoinstituutioiden suuntaan, toisaalta kuten ennenkin luonnollisesti maakuntamuseoon, Museovirastoon ja alueelliseen ympäristökeskukseen, mutta myös muihin maankäyttö- ja sivistysorganisaatioihin (Metsähallitus, Tielaitos, Opetusministeriö, oppilaitokset jne.). Paikallismuseoista käsin toimivien arkeologien tulisi virallisen toimenkuvansa pohjalta voida toimittaa kunnallisten kaavoitushankkeiden maastotarkastuksia ja inventointeja sekä antaa neuvontaa paikallisviranomaisille muinaisjäänneiden hallinnoinnista. (Kuva 9).

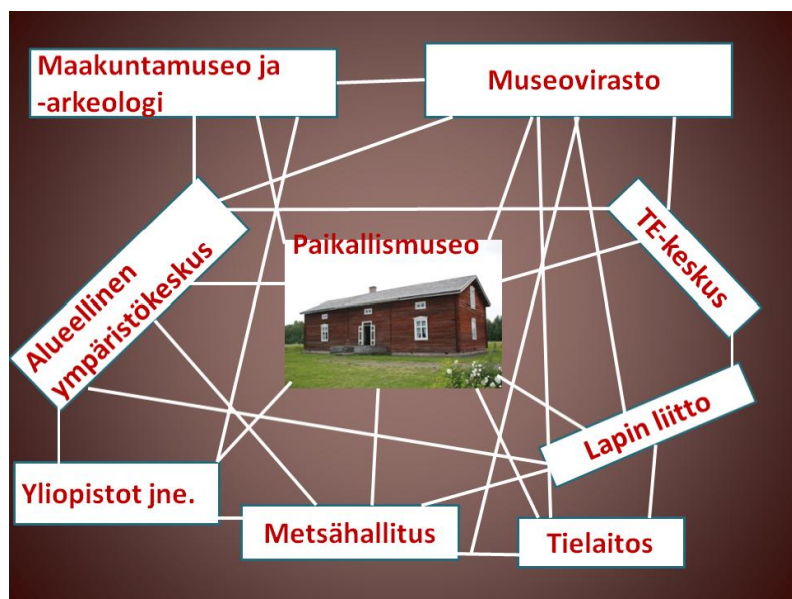
Lapissa toista maailmansotaa edeltänyttä, varsinkin orgaanista historiallista esine- ja rakennuskulttuuria voidaan kiihtyvän harvinaistumisensa vuoksi pitää vähintään yhtä uhanalaisena kuin arkeologista perintöä, jota

etusijassa uhkaavat teolliset maankäyttöintressit (metsätalous, kaivoshankkeet, liikenne ja rakentaminen). Arkeologisen aineiston ongelmahan on, että maastolöydöt eivät yksiselitteisesti avaudu maallikoille, saati taloudellisesta maankäytöstä päättävillä virkamiehille tai hankkeita toteuttaville yrittäjille. Löytöjen ajallisen etäisyyden, outouden, vierauden ja vaikean havaittavuuden vuoksi maiseman esihistoria on helppo leimata fiktioksi, kun on kyse taloudellisesta maankäytön hyödyistä ja tuotosta. Arkeologiaan liitetyt pelot ovat tunnettuja: pelätään rakennushankkeiden estymistä ja hidastumista, tai pelätään yksityisalueiden laajamittaisia kaivauksia ja niiden kustannuksia. Pelkoja voidaan pienyhteisöissä hälventää ainoastaan tehokkaalla tiedottamisella ja ammatillisella osallistumisella kulttuuriperintökohteita koskevaan julkiseen keskusteluun ja päätöksentekoon. Tehtävänä on edistää paikallisen menneisyyden tuntemusta sekä ymmärrystä vaatimattomankin kulttuuriperinnön läsnäolosta ympärillämme. Tuon tietoisuuden käyttöä myös kunnallispolitiikassa olisi rohkaistava. (Ks. esim. YVA 1994; MRL 1999; vrt. Karvonen ym. 2007: 19–22).

Paikallismuseon tulee tiedottaa alueensa kulttuuriperintöä koskevista tutkimustuloksista.

Museotyössä on säilytettävä ote menneisyyden aineistojen todellisuudesta ja tieteellisestä luonteesta. Siksi museotyön tulee olla tietoisesti tutkivaa, sillä vain tutkimalla tulkittu ja tuotettu tieto antaa edellytykset työn uskottavuudelle, jatkuvuudelle ja tulevaisuudelle omassa yhteisössään. Tutkimustulokset voivat toimia myös suosituksina pienten museoiden paremmalle resurssoinnille. (Vrt. af Hällström 2007: 17; Kallio 2007: 113–114; Kinanen 2007: 239–244). Paikallismuseoille hyvin soveltuva erityistehtävä on alueensa menneisyyttä tutkivien tieteenalojen – kuten arkeologian popularisointi, kansantajuistaminen (Sliden 2008) esim. taiteellisten ilmaisumuotojen avulla.

Sekä olemassaolollaan että toiminnallaan museo voi tietoisesti tukea vanhojen elinkeinojen säilymistä merkittävänä osana kestäväää ja luonnonmukaista, mutta perinnetietoisesti kehittyvää modernia maaseututaloutta. Kolarin vanhimmat, jo esihistoriaan palautuvat elinkeinot kronologisessa järjestyksessä ovat olleet pyynti ja keräily (metsästys, kalastus, marjastus ja muiden raaka-aineiden kerääminen), käsityöt, kaupankäynti ja poronhoito. Historiallisella ajalla uusia elinkeinoja ovat olleet kaivosteollisuus ja vasta myöhään maa- ja metsätalous.

Kuva 9. Osa kuvion hallintoyksiköistä yhdistyi vuoden 2010 alusta AVTin ja ELYyn (Kaavio: H. Oksala; valokuva: K. Kivelä).

Uusimpia valtaelinkeinoja on (teollinen) matkailu, jota toisaalta voidaan pitää tietynlaisena kaupankäyntiperinteen muunnoksena.

Arkeologiaan ehkä stereotyyppisesti liitettyä seikkailullisuutta ja muinaisuuteen yhdistettyä ”salaperäisyyden verhoa” tulisi hyödyntää suurta yleisöä kiinnostavilla, mutta asiallisilla tavoilla. Vanhoja kulttuurimaisemia voidaan tehdä kaikille, sekä paikallisille että matkailijoille tunnetuiksi hoitamalla laillisesti erityyppisiä muinaisjäännöksiä kunnan alueella ja rakentamalla kohteista retkeilyverkostoja. (Vrt. Kähtävä-Marttinen 2008). Kunnallisia kulttuuriperinnön hoitohankesunnitelmia on tehty Tornionlaakson maakuntamuseon ohjauksessa jo 1990-luvun lopulla. Suunnitelmat odottavat vain toteuttamistaan. Paikallisarkeologian tulisi ottaa päävastuu alueensa muinaismuistokantaa koskevasta tiedotuksesta ja käytännön hoidosta.

Museon tärkeimpiä tehtäviä on huolehtia alueensa väestön kulttuuriperintökasvatuksesta, jonka toimijoina voivat olla kaikki ikäryhmät. Kukin ikäluokka aina kansainvälisiä matkailijoita myöten vaatii omanlaisiansa lähestymistapaa. Yksi tärkeimpiä ikäryhmiä on nuoriso. Maaseudulla kansalaisopisto on keskeinen linkki paikkakunnan oppilaitoksiin ja toisaalta kuntalaisten vapaa-aikaan. Kolarissa onkin suunniteltu esim. nuorten muinaispajaa kansalaisopiston kerhotyyppisenä, osallistujan luovuutta virittävänä kurssina, joka räätälöidään varhasteinejä kiinnostavaksi johdatukseksi esihistoriaan ja arkeologiaan osana kulttuuri-, tiede-, ympäristö- ja mediakasvatusta. (Vrt. Corbishley 2008). Sekä muinaisjäännösten hoitohankkeet että muinaispajat voisivat olla valtakunnankin laajuisia ja sillä tavoin ne voisivat yhdistää pieniä museoita verkostoiksi. Arkeologian harrastusmahdollisuuksien järjestämistä (vrt. Lehtinen 2008: 451–455) voidaan pitää erityisen hyvin paikallismuseoille soveltuvana tehtävänä, liittyen velvollisuuteen tukea alueen asukkaiden kulttuuriperintöharrastusten koko kirjoa.

Arkeologian tehtävä on tutkia ja paljastaa ennestään tuntematonta menneisyyttä. Tämä tehtävä kuuluu myös museoille, joista siksi muodostuu sivistystä (vastauksia olemassaolon kysymyksiin) etsivää ihmistä kiinnostavia kohtaamispaikkoja. Siksi museoiden tehtävä on tuottaa tietoa menneisyydestä ja ohjata lähiyhteisöjä vuorovaikutukseen tuon tiedon kanssa ja sen aktiiviseen käyttöön. Aina maailmanlaajuiseen mittakaavaan asti suhteutetun paikalliskulttuurin tuntemukseen perustuvaa identiteettitaitoa voidaan pitää maaseutuyhteisöjen tulevaisuuden elinehtona.

Lopuksi

Esitelmän jälkeisessä keskustelussa Eero Muurimäki piti esitettyä mallia utopiana. Vastaväitteenä voidaan todeta organisaation ja sen perustan haasteista huolimatta olevan jo konkreettisesti olemassa. Museon perustamisesta on kiitettävä taannoisia harrastajia ja maallikoita. Vain kehittämisresursseista on pula siksi, että avainpäättäjiltä puuttuu myönteistä museopoliittista asennetta ja tahtoa. Tämä puolestaan johtuu toisaalta syvän ja toisaalta laaja-alaisen humanin ymmärryksen puutteesta. Kuten tietänemme, asenneilmaston – ennen kaikkea yleisen ja paikallisen arvostuksen – muutos vaatii kovaa ja pitkäjänteistä työtä.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Oksala, H. 2007: Kolarin kunnan kotiseutumuseon esittely kunnanhallitukselle ti 18.9.2007 klo 17 kunnanhallituksen kokoushuoneessa. Käsikirjoitus Kolarin kunnan kotiseutumuseon arkistossa.

Toimintasääntö 1986. Kolarin Kotiseutumuseon toimintasääntö. Kolarin kunnan kotiseutumuseon arkisto.

Elektroniset lähteet

ICOM 2005. Museotyön eettiset säännöt. ICOM Suomen komitea ry. <http://finland.icom.museum/etiikka.html>. Luettu 12.1.2010.

MRL 1999. Maankäyttö- ja rakennuslaki 5.2.1999/132. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>. Luettu 12.1.2010.

Muinaismuistolaki 1962. Muinaismuistolaki 17.6.1963/295. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1963/19630295>. Luettu 12.1.2010.

Museolaki 1992. Museolaki 3.8.1992/729. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920729>. Luettu 12.1.2010.

Perustuslaki 1999. Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. Luettu 13.1.2010.

Society of American Archaeologists (SAA), Principles of Archaeological Ethics, 1996. <http://www.saa.org/AbouttheSociety/PrinciplesofArchaeologicalEthics/tabid/203/Default.aspx>. Luettu 6.1.2010.

YVA 1994. Laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä 10.6.1994/468.

Osa kuvion hallintoyksiköistä yhdistyivät vuoden 2010 alusta AVIin ja ELYyn. Valokuva Kai Kivelä 2008. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940468>. Luettu 12.1.2010.

Painetut lähteet ja kirjallisuus

af Hällström, J. 2007: Museoammattilaisen käsikirja. Vammala.

Corbishley, M. 2008: Experimental archaeol-

ogy. Teoksessa Venäläinen, P. (toim.), Kulttuuriperintö ja oppiminen, 157–163. Suomen museoliiton julkaisuja 58.

Kallio, K. 2007: Museon yhteiskunnalliset tavoitteet. Teoksessa Kinanen, P. (toim.), *Museologia tänään*, 105–131. Suomen museoliiton julkaisuja 57.

Karvonen, M., Teräs, U., Mattila, M. & Kukko, E. 2007. Museot vaikuttajina: tarve- ja tavoitekartoitus. Helsinki. (Myös elektronisena: <http://www.nba.fi/tiedostot/dccb5cdd.pdf>.)

Kinanen, P. 2007: Museo tutkii. Teoksessa Kinanen, P. (toim.), *Museologia tänään*, 239–244. Suomen museoliiton julkaisuja 57.

Kinanen, P. (toim.) 2007: *Museologia tänään*. Suomen museoliiton julkaisuja 57.

Kos, W. 2008: Claiming The Power Of Interpretation. History Museums And The Burden Of Political Influence. Teoksessa Jungblut, M.-P. & Beier-de-Haan, R. (toim.), *Museums and Universal Heritage. History in the Area of Conflict between Interpretation and Manipulation*, 136–145. Luxembourg.

Kostet, J. 2007: Museoiden resurssit ja niiden hallinta. Teoksessa Kinanen, P. (toim.), *Museologia tänään*. Suomen museoliiton julkaisuja 57.

Kähtävä-Marttinen, M. 2008: Elämyksiä kulttuuriperinnöstä. Teoksessa Halinen, P., Immonen, V., Lavento, M., Mikkola, T., Siiriäinen, A. & Uino, P., *Johdatus arkeologiaan*, 490–496. Helsinki.

Lehtinen, L. 2008: Vapaa-ajan arkeologit. Teoksessa Halinen, P., Immonen, V., Lavento, M., Mikkola, T., Siiriäinen, A. & Uino, P., *Johdatus arkeologiaan*, 490–495. Helsinki.

MacDonald, S. 2008: Difficult Heritage: Unsettling History. Teoksessa Jungblut, M.-P. &

Beier-de-Haan, R. (toim.), *Museums and Universal Heritage. History in the Area of Conflict between Interpretation and Manipulation*, 8–15. Luxembourg.

Oksala, H. 2004. Kolarin muinaisuutta – tuloksia arkeologisista kenttätutkimuksista. Saajo, Kolarin paikalliskulttuurijulkaisu 1.

Oksala, H. 2008a. Archaeological Challenges in a Small Scale Countryside Museum – On the Dialogue between Local Decision Makers and Museum Profession. Teoksessa Jungblut, M.-P. & Beier-de-Haan, R. (toim.), *Museums and Universal Heritage. History in the Area of Conflict between Interpretation and Manipulation*, 30–41. Luxembourg.

Oksala, H. 2008b (toim.): Saariputhaan juurila – pohjoisen rajajokivarren kyläperinnettä. Saajo, Kolarin paikalliskulttuurijulkaisu 2.

Pihlman, S. 2007: Museo ja ympäristö. Teoksessa Kinanen, P. (toim.), *Museologia tänään*, 210 – 234. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Rönkkö, M.-L. 2007: Museoiden idea ja historia. Teoksessa Kinanen, P. (toim.), *Museologia tänään*, 70–92. Suomen museoliiton julkaisuja 57.

Sliden, M. 2008: Arkeologian popularisointi. Teoksessa Halinen, P., Immonen, V., Lavento, M., Mikkola, T., Siiriäinen, A. & Uino, P., *Johdatus arkeologiaan*, 485–489. Helsinki.

Vilkuna, J. 2007: Yhteinen kulttuuriperintömme. Teoksessa Kinanen, P. (toim.), *Museologia tänään*, 12–41. Suomen museoliiton julkaisuja 57. Yerkovich, S. 2008: Museums Engaging Controversy – Two Case Studies. Teoksessa Jungblut, M.-P. & Beier-de-Haan, R. (toim.), *Museums and Universal Heritage. History in the Area of Conflict between Interpretation and Manipulation*, 170–179. Luxembourg.

Kirjoittaja on toiminut Kolarin kunnan kotiseutumuseon määrääkaisena amanuenssina vuosittain alkaen 1998.